

PÁLFI ÁGNES

József Attila költészete és a nagy Nap-év

1. A Medáliák és a Bika Skorpió világfa

A *Medáliák* első darabja a lírai *Ént* identifikáló *elefánt*-metafora kibontásával, az ember(iség) Bika korszakának megidézésével, a *szellem-lélektest* kozmikus harmóniájának jelenetezésével indul¹: „*Elefánt voltam, jámbor és szegény, / hűvös és bölcs vizeket ittam én, / a dombon álltam s ormányommal ott / megsimogattam a holdat, a napot, // és fölnyújtottam ajkukhoz a fát, / a zöld cincért, a kígyót, a kovát,-*”.

A Bika tulajdonságkör azonban nem csupán itt, a kozmikus harmónia ősképeként jelenik meg. A harmadik medáliában az *alma*, illetve a *születő vers* metaforája, az *almavirág* mitopoetikus olvasatban ugyancsak a Bika-Skorpió világfához, a bűnbeesés (kozmosz) helyszínéhez köthető. A második és az ötödik medália jelen idejű narrációjában a lírai *Ént* újranevező metaforika (*kis kanász, sovány kanász, malac, disznó*) az asztrálmitikus hagyományban úgyszintén a Bika megidézője (lásd *Melléklet, 1. ábra*).

A második medália jelen idejű életképében a lírai *Ént* identifikáló totem-ős, az *elefánt*, „ikresedik”, neveződik újra kettős alakban: „*Porszem mászik gyenge harmaton, / lukas nadrágom kézzel takarom, / a kis kanász ríva öleli át / kővé varázsolt tarka malacát -*”. A sírás és a birtoklás gesztusa itt az *emberi* minőség, a *kis kanász* Bika *lelkiségét* jelzi, míg az *állat*-alak a Bak második dekanátusára, a Bika holt, megkövesedett *testiségére* utal (lásd *2. ábra*). A végleges szövegváltozat e megkövesedés előidézőjét nem nevesíti - ámbar a *malac* jelzőjében, a *varázsolt* melléknévi igenévben rejtetten jelen van e *szellemi* tevékenységnek az az alanya, amely e szakasz korábbi variánsában még a *kis kanász* helyett állva a lírai

Én alakmása volt: „*a varázsolt ríva öleli át / megkövített tarka malacát*”.² Ebben az alakmásban a lírai *Én* a költői egzisztencia gyermekkori előképeként neveztetik meg (lásd a tanulmányíró József Attila kifejezéseit: a költészet „szóvarázs”, a költő „vajákos, bűbajos”). A két szövegvariáns közötti eltérés arra a dilemmára vet fényt, hogy az élő minőség holtá változtatásában a szóval „varázsolt” költő, a kor „médiума” is tevőlegesen vesz részt, amikor az adott világot állapotyszerűségében rögzíti. S hogy ezzel szemben a holtá „varázsolt” tárgy animátora, életre keltője az a tárgyával egy-lényegű *személyes* egzisztencia, akit - mint jelen esetben a *kis kanászt* - nem a *szellemi* fölény, hanem az életigenlő *lelki* ráhangolódás, a „*tondi*” feltámasztásának képessége jellemez és motivál. E dilemma mögött a (fausti) varázsolt és a jézusi megváltó kettőssége rejtezik, mint szerep-alternatíva³, mint a költői egzisztencia „kétlakiságának” drámája: előbbi „otthona” a Bikával szemközti Skorpió, utóbbié a Vízöntő Halak és Bak térfele (lásd *4. ábra*). Amikor József Attila a végleges szövegváltozatban a *kis kanász* mellett dönt, az evangéliumok és a népmesék szellemisége mellett kötelezvéen el magát a jézusi „jó pásztor” szerepet választja; a tizenegyedik medália fényében fogalmazhatunk úgy is, hogy költőként a *kis kanász* által elnyerhető *kölyök-királyság* elnyerésében érdekelte, veressubjektumát megújítandó.

Hasonló szerep-alternatívát jelez az ötödik medália második szakaszának az a két szövegváltozata is, amely az első szakaszhoz, a lírai *Én* kettős identitásának eltérő értelmezését kínálja. Korábbi változat: „*s ha elhulltanak mind a szabadok / számmal az éggel szörnnyűt mordulok / egyetlen vadkan szabad és hideg / megtiprom emberi isteneiket -*”; végleges változat: „*s ha megrándul*

¹ Kultusz történetileg az elefánt a Bika (illetve keleti megfelelője, a Disznó) váltóállata. Erre utal az az indusvölgyi pecsételő is, amely egy bikaszarvú ormányos állatot ábrázol. Lásd BAKTAY ERVIN *India művészete*. Bp. 1981. 34. Lásd erről a költeményt elemző tanulmányban: PÁLFI ÁGNES *József Attila mitopoézise a Medáliákban*. In: *A szó élete (Tanulmányok a hatvanéves Kovács Árpád tiszteletére)*. Argumentum, Bp. 2004. 325-335. Az elemzés második részét lásd PÁLFI ÁGNES *A lélek „szemmásai” a Medáliákban*. In: Parnasszus, 2005. tavasz, 100-115.

² Az idézeteket vö. JÓZSEF ATTILA *Minden verse és fordítása*. Széphalmi. Bp. 1980.

³ Lásd ehhez Pap Gábor tanulmányát, melyben Csontváry „sámánutazásainak” „égi állomásait” az évkörben a „rendkívüli tulajdonságok” Napút-szakaszaihoz, az ún. „változó keresztet” rendeli (lásd *3. ábra*): „Az ikrek a *garabonciás*, a Szűz a *tudományos*, a Nyilas a *táltos*, a Halak a *megváltó* hatótere a Zodiákusban.” Vö. PAP GÁBOR *A napút festője – Csontváry Kosztka Tivadar*. Pódium Műhely Egyesület. Debrecen. 1992. 41.

még bőrröm, az egek, / hátamról minden hasamra pereg; / hemzsegnek majd az apró zsírosok, / a csillagok, kis fehér kukacok - -”.

Az első szakaszban a *disznó* egyszerre tekinthető a lírai *Én* alakmásának és attribútumának (hátasának): „*Disznó, de akin jáspis a csülök, / fából faragott istenen ülök, / hejh, bársony gyász, a tejen tűnj elő! / meghalok s mázsás szakállam kinő*”. Az alakmásként való olvasatot egyrészt az első medália nyitó képével vonható párhuzam, a metafora sorkezdő pozíciója teszi jogosulttá, másrészt a kompozíció: az előző medáliának az a metafora-sorozata, amelyben a költő a lírai *Én* identifikálhatóságát elvileg, a lehetőség szintjén a végtelen variálhatóságig tágítja ki (*hab, zörej, kés, gomb*). Az ötödik medália első sorába azonban a lírai *Én* mint a *disznó*-metafora jelöltje csak feltételesen érthető bele; egyes szám első személyű alanyként csak a második sort záró ige személyragjában jelölődik (*ülök*); ez az ige azonban már az új, átnevezett metaforára, a lírai *Én* hatására utal (hasonlóan a második medáliához, melyben a *tarka malac* a *kis kanász* attribútuma volt). Ennek fényében ez a sor úgy is értelmezhető, hogy a *fából faragott isten* itt is az élő totem-ős, a *disznó* holtta „varázsolt” alakmása, amely a vele kentaur-szerű párost alkotó lírai *Ént*, az ember-istent is halállal fenyegeti. Ezt jelzi a szakasz utolsó sora („*meghalok s mázsás szakállam kinő*”), és ugyancsak erre utal a folytatás első szövegvariánsa is, amelyben a lírai *Én* e totem-ős agresszív változatával, az ember-istenek ellen (s így önmaga ellen is) forduló *vadkammal* válik azonossá. (A *disznó*-nak ezt az alakváltozatát az asztrálmítikus hagyomány az „ég vörös vadkanja”-ként, a Skorpió marsikus karakterének megtestesítőjeként tartja számon.⁴) A szakasz végleges változatának állatalakja ezzel szemben sokkal inkább az első medália *elefánt*-metaforájára emlékeztet; míg azonban ott az *elefánt* az ég és a föld ura, a kozmikus harmónia megtestesítője, a *disznó* ebben az apokaliptikus képsorban a pusztulás, a káosz áldozati állataként jelenik meg. A *disznó*-nak ez a *bűnbak* szerepe a *Bibliából* is közsímet: a tékozló fiú által őrzött sertések a világ bűneit szimbolizálják; Jézus a megszállottakból egy sertéskon-

dába úzi a gonoszt.⁵ E képsor ugyanakkor egy archaikusabb mitologikus réteget is felszínre hoz: a *csillagok* jelzője (*apró zsírosok*) és metaforája (*kis fehér kukacok*) a földi termékenység megidézője (lásd Nut istennőt, aki az egyiptomi mitológiában a Tejút malacait világra hozó, tápláló majd felfaló koca; továbbá a *disznó*ölés téli napfordulós szertartását: a néphit szerint azért ilyenkor vágják a *disznót*, mert az „előretúrja az évet”⁶).

A Bika tulajdonságkörnek ez a dominanciája a műben minden bizonnyal annak a kozmikus konstellációnak köszönhető, amelyet negyedik ábránk szemléltet: korszakunkban *egyidejűleg* tartózkodunk a Vízöntő Mérlegében, az utolsó ítélet közegében és - az önálló téridővel nem rendelkező Vízöntő kettős mozgástendenciája folytán - a szomszédos Halakban és a Bakban, melynek második dekanátusa, a Bika manapság szembetűnően határozza meg az emberiség mentalitását (lásd ennek negatív vetületeit: anyagiasság, önzés, tárgy kultusz). A Bak jegytartomány kitüntetett szerepét növeli, hogy a Tejúttal azonosítható életfa, amely Krisztus születésekor a Bak nullpontján metszette az ekliptikát, ma, kétezer év elteltével a csillagképek precessziós „elcsúszása”⁷ folytán egyre inkább a Vízöntőhöz közeledve „ér földet”. Így Jézus testet öltése a kis-évkörben a téli napfordulóról fokozatosan a Bak havának Bika, illetve Szűz dekanátusába tolódik át, míg nem, elérve a Vízöntőt, a Megváltó kis-évköri újjászületése drámai fordulópontjához érkezik: erre utal a *Jelenések könyve*, amely a Vízöntő Mérlegében Krisztus második eljövételét ígéri. Ezzel a kozmikus konstellációval magyarázható az emberiség elmúlt évezredeinek korszakváltóira - a nagy Nap-év fix keresztjére - való spirituális ráhangolódás (melyre József Attilát már születési képlete is predesztinálta⁸).

⁵ Vö. Máté 8, 28-32; Márk 5, 1-19; Lukács 8, 26-39.

⁶ Lásd a *DISZNÓ* címszót in: HOPPÁL-JANKOVICS-NAGY-SZEMADÁM *Jelképtár*. Helikon. Bp.2000.

⁷ Lásd erről PAP GÁBOR *Csak tiszta forrásból* (adalékok Bartók *Cantata profánájának* értelmezéséhez) Bp. 1990. 105-115.

⁸ A Kos harmadik, Nyilas dekanátusában született költő horoszkópjában a Vénusz „otthonában”, a Bikában tartózkodik. Feltűnő a fix (Vízöntő-Oroszlán, Bika-Skorpió) és a kardinális (Bak-Rák, Kos-Mérleg) kereszt kiemelt volta, ezen belül is a földies Bika hangsúlyos szerepe (a Vénuszon kívül a Jupiter és a Merkúr is itt tartózkodik). Lásd TRENTAI GÁBOR *Öngyilkosok képletei*. In: Új Elixír. 1992. nov.

⁴ Lásd erről JANKOVICS MARCELL. *A Nap könyve*. 221

2. József Attila életműve és az evangéliumi négyesség fix keresztje

Egy vázlatos áttekintés erejéig érdemes föltennünk a kérdést: hogyan tükröződik mindez a költői életmű egészében? Mielőtt megkísérelnénk a válaszadást, tegyünk egy rövid elméleti kitérőt. A „világhoroszkóp” Baktay Ervintől idézett ábráján (lásd 5. ábra) a Bika és a Skorpió, a Vízöntő és az Oroszlán a nagy Nap-év fix keresztjét jelöli ki. Az alábbiakban - tömörítve, a világekorszakok hozzávetőleges időbeli elhelyezésével kiegészítve - ugyancsak Baktay interpretációját idézem:

A Nap a „természetének legjobban megfelelő” Oroszlán csillagképben - megközelítőleg 2160 évig - legutóbb az i.e. 11-9. évezredben tartózkodott; a hagyomány szerint ez volt a zenit, az „aranykor”. A nagy Nap-év alászálló fél íve az Oroszlán és a Vízöntő közötti szakasz, a felemelkedő fél ív pedig a Vízöntőtől az Oroszlánig terjed. A „világos” fél ívet a „sötétől” a Bika-Skorpió tengely választja el. A Bika-korszakban (~ i.e. 4320-2160) az anyagias erők „látszólag elnyelik a Napot, amely az éjszakába hanyatlik”. A Krisztus fellépésével (a Halakkal egyidejűleg) induló Vízöntő-korszak jelenti a mélypontot; de ugyanakkor ez a felemelkedés, az újjászületés kezdete is: elérve a Skorpiót a Nap „az ég világos felébe szárnyal, mint a sas”, hogy újra elfoglalhassa „égi házat” az Oroszlánban.

Számos jel mutat arra, hogy a Nap precessziós útvonala e kitüntetett pontjain az emberiség a felemelkedés-alászállás *teljes* programját drámai módon éli át; mintha nem csupán a számára adatott korszakban volna spirituálisan jelen, hanem a megelőző, a rákövetkező s a vele átellenben lévő korszakok drámai történéseiben is. Ugyancsak Baktay említi példaként a kisázsiai Mithrasz-kultuszt, mely már a Bika-korszakban - a Nap „éjbe hanyatlásának” fázisában előre jelzi a Vízöntőben esedékessé váló fordulatot: Mithra, a *fekete* Bikát legyőző ifjú (akárcsak az „oroszlántermészetű” Buddha) valójában már Krisztus-előkép⁹ - annak az újjászülető Napnak a képvi-

⁹ Ezzel magyarázható a kereszténység első századában a Római Birodalom egész területén fellángoló Mithrasz-kultusz is. Lásd erről JOHN R. HINNELS *Perzsa mitológia*. Corvina. Bp. 1992. 74-92.

selője, mely a Vízöntőből a Skorpió irányában felemelkedő útjára indul.

De újkori európai irodalmunk is meggyőző példákkal szolgálhat: négy olyan folyamatosan velünk élő „mitologizálódott” alakkal, melyek a nagy Nap-év fix pontjaihoz köthetőek, s melyekben a négy azonos jegyű evangélista tulajdonságkörei öröklődnek, fogalmazódnak újra (lásd 6. ábra): Don Quijote, a nagy álmodó, az idealista „ködlovag” a Vízöntő (és a Halak) legtisztább megnyilatkozása¹⁰; Don Juan, az ellenállhatatlan csábító, akit „érzéki zsenialitása” végül pokolra juttat¹¹, a győztes, majd elbukó Bika szellemiséget (és lelkiséget) testesíti meg; Faust, aki sasként az eget ostromolja, aki „az ég és a föld minden fundamentumát” szeretné kifürkészni, a pokollal (a test „ördögével”) viaskodó Skorpió szellemiség drámai megnyilvánulása; de nem hiányzik az Oroszlán „aranykor” képviselője sem: ő Hamlet, a dán királyfi, aki az „idő helyretolásával”¹² a szakrális földi királyságot kísérli meg az élete feláldozásával helyreállítani.

E fix kereszt József Attila költészetében is kitüntetett jelentőségű. Az *Eszmélet* „széttartó” versvilága a Vízöntő Mérlegének ítélethelyzetében leledző, egyik lábával a Bak Szűz dekanátusában, másikkal a Halak névadó dekanátusában álló emberének (lásd 7. ábra), újjászülető versszubjektumának „fény-felszabadítási programja” felől válik egységes, körkörösen zárt műként olvashatóvá; e bölcséleti költeményben a fény nagy-évköri útját, alászálló majd felszálló pályáját - mint kozmikus üdvtörténeti kódot - az önmagára eszmélő lét közvetlenül fogható közege: a napi ritmus, a nappalok és éjszakák váltakozása idézi meg.¹³

¹⁰ Lásd erről BAKTAY id. mű. 152.

¹¹ A Don Juan-dramák cselekményének a kis Nap-évben való asztrálmítikus értelmezését lásd tanítványom dolgozatában: NAGY ZSÓFIA *Antik Érosz és barokk érzékiség*. In: Irodalomtudomány. 2002. 1-2. 200-216.

¹² Király Gyula a Shakespeare-dráma hősnének és Dosztojevszkij Raskolnyikovjának tipológiai rokonságát vizsgálva, intellektuális, pszichológiai és egzisztenciális ambícióik egyidejű, ám széttartó, illetve egymással ellentétes irányba ható aktivitásformáit elemezve valójában az apokaliptikus Vízöntő-korszak jellegzetes paradoxonára tapint rá: az „időzavar” problematikájának poétikai modell-elemzését kísérli meg. Lásd KIRÁLY GYULA *Dosztojevszkij és az orosz próza*. Akadémiai, Bp. 1983. 285-343.

¹³ Lásd erről: PÁLFI ÁGNES *Anorganikus vagy új-organikus?* (József Attila *Eszmélet*ének értelmezéséhez) In: Irodalomtudomány. 2002. 1-2. 169-199.

Az Oroszlán „aranykor”, a földi királyság vágyképe úgyszintén jelen van az életműben, mint osztályharcos társadalmi utópia. Talán legeklátásabb példája ennek a *Város peremén* záró szakaszának költői hitvallása: „*A költő - ajkán csö-römpöl a szó, / de ő, (az adott világ / varázsainak mérnöke), / tudatos jövőbe lát / s megszerkeszti magában, mint ti / majd kint, a harmóniát*”. Ezek az egykor oly sokat idézett sorok asztrálmítikus olvasatban világosan árulkodnak arról, hogy az „anyag gyermekeinek” átpoetizált víziója az eljövendő „aranykorról” valójában az új világrend absztrakt, testetlen vágyképe csupán - ami a Bak Szűz dekanátusának szellemiségére utal. A Vízöntővel szemközti Oroszlán e költeményben nem szellemiségében avagy testi megvalósulásában, hanem a *Ielkiség* szintjén idéződik meg¹⁴ - a *szív* (lásd *oroszlánszív*) révén. A fényszimbolika itt is hangsúlyosan van jelen; a retorikus pátozzsal indított, a Jézus-vallás liturgikus toposzát (a Halak szellemiség Vízöntő misztikusát - lásd *I. ábrát*) megidéző képsor folytatásában azonban a költő nem a győzelmet, hanem a katasztrófát, e társadalmi utópia „fényfelszabadítási programjának” tragikus végkifejletét vizionálja: „*Im itt vagyunk, gyanakvón s együtt, / az anyag gyermekei. / Emel-jétek föl szívünket! Azé, / aki fölemeli. / Ilyen erős csak az lehet, / ki velünk van teli. // Föl a szívvel, az üzemek fölé! / Ily kormos, nagy szívet / az látott-hallott, ki napot látott / füstjében fulladni meg...*”. A *szív* és a *nap* azonosításával, a *korom* és a *füst* együttes szerepeltetésével a költő itt - ellentétben a *Medáliák* nyitó képsorával - mintha egy *sikertelen* napáldozat „rituáléját” jelenítené meg, melyben a Nap, Krisztus világa végképp el-sötétedik.¹⁵

Ide kívánczik az életműből egy talán még eklátásabb példa is. Az új ember, a jézusi kisded

alakot öltése a *Külvárosi éjben*¹⁶ ugyancsak az Oroszlán tűz-eleméhez kötődik, amelyet itt a *vas-öntés*, valamint a kisded *piros* jelzője idéz meg: „*A raktár megfeneklett bárka, / az öntőműhely vasladik / s piros kisdedet álmodik / a vasöntő az ércformákba*”. E képsor szókapcsolataiban (*megfeneklett bárka, vasladik*) a Vízöntő-korszak jellegzetes kettőssége fejeződik ki; a víz és a föld elemének egyidejű jelenléte a Halak és a Bak jellemzők együtthatását jelzi - e szakaszban az utóbbi túlsúlyával. A teremtő képzelet *álmoként* való megjelenítése ugyancsak az apokaliptikus drámai konstellációjával hozható összefüggésbe: a Halaknak a Vízöntő és a Bak közegében aktivizálódó krisztusi szellemiségére, és ugyanakkor a szemközti Oroszlánban való testet öltés „szürrealis” voltára utal.

E költészet elsődleges ihletforrása, éltető közege azonban nem a levegős Vízöntő és/vagy a tüzes Oroszlán. A lírai *Én* első alteregója a föld-elemű Bika növényi alakmása, a (*vad*)*almafa*, mely az asztrálmítikus hagyományban a Bika-Skorpió tengely életfájával azonosítható¹⁷. A *Szeretném, ha vadalmafa lennék!* a dátum (1921. április 12.) tanúsága szerint József Attila 16. születésnapján íródik. A vers mikroszüzséjének címben jelzett „hőse” a Bika növényi alakmása; ám e vadalmafa „élettörténete” nem a Bika közegére, hanem a Rák (szellemiség) és az átelleni Bak (testiség) jegytartományára utal¹⁸. Az első szakaszban az öntestével táplált gyermekek motívuma az önfeláldozó Rák mentalitás legtisztább jelentkezése: „*Szeretném, ha vadalmafa lennék! / Terebélyes vadalmafa; / S hogy testemből jóllakhatna / Minden éhező kis gyermek / Árnyammal betakarva*”. A harmadik szakaszban ugyancsak a Rák szellemiség végletessége érvényesül, immár a Bak *testiség* síkján - ezt jelzi a holt fa feláldozódása és újjászületése a tűz elemében: „*Szeretném, ha vadalmafa lennék, / Mi ha majd*

¹⁴ Az Oroszlán az atyai teremtő erőt a Földre kiárasztó Nyilas szellemiség misztikusa (lásd *I. ábra*)

¹⁵ „A rítusok áldozatok célja, hogy a fényt, meleget győzelemre segítsék. Hírhedetten szélsőséges példájával ennek a »Nap népe«, a mexikói aztékok szolgálnak. Hitük szerint a tűzpiros és forró emberi vér adott a Napnak erőt ahhoz, hogy a téli napforduló reggelén ki tudjon emelkedni a sötétség fagyos birodalmából, s ugyanezért táplálták emberi szívekkel a Nap tüzét jelképező áldozati lángot...” Vö. JANKOVICS MARCELL *A Nap könyve*. Csokonai Kiadó, Debrecen. 1996. 11.

¹⁶ A költemény verstani elemzését lásd PÁLFI ÁGNES *A szabadvers metrikai és poétikai megközelítéséhez*. In: ItK. 1985/2. 218-233.

¹⁷ I. e. 4320-2160 között a Bika-Skorpió tengely még a Tejút mentén húzódott. Lásd ehhez JANKOVICS MARCEL *A fa mitológiája*. Csokonai Kiadó, Debrecen. 1991. 207-216.

¹⁸ Ennek kozmikus magyarázata, mint arra fentebb már utaltunk, az, hogy a precessziós elmozdulás folytán a Bak-Skorpió világfa, azaz a Tejút Jézus születésekor már a Rák-Bak tengely mentén húzódik.

egykor kiszárad / És a tél apó kivágot, / Lángjaival felszárítná / Könnyeit a bús árváknak.”.

Két évvel később a *Kozmosz énekében* (1923) ez az *(élet)fa* a költészet allegóriájaként jelenik meg; a lírai *Én* innen, a *Szépség* fának tövéből indul el az égi és földi terek bejárására - s az életút végén ugyanez, a növényi vegetációnak ugyanebbe a metaforikus közegébe¹⁹ tér meg, amikor *Talán eltűnök hirtelen* (1937) című versében a költő ifjúsága öröknek hitt „zöld vadonát” visszaidézi²⁰. Érdekes fölfigyelnünk arra is, hogy a szonettkoszorú harmadik darabjában az *örökzöld fenyvesek* és a *karácsony* motívuma ugyancsak a Bika-Skorpió világfa „átváltozását”, a Rák-Bak tengelyre való áthelyeződését jelzi.

A fenti példák tanúsága szerint az *(élet)fa* József Attila költői elhivatottságának jellegadó szimbóluma; „*Kertész leszek, fát nevelek*” (1925) kezdetű versének metaforikájában ez már, mint ars poetica tudatosul. E szépséggel eljegyzett, Bika-karakterű venerikus költői program azonban fizikai értelemben, földi kibontakozásának esélyeit tekintve a lehető legmostohább körülményekre (kozmikus konstellációra és társadalmi közegre) számíthat; ennek sejtelve megjelenik már a költő első kötetének, a *Szépség koldusának* (1922) cím-adásában is (a *koldus* tudvalevően a Bak tulajdonságkör jellegzetes képviselője).

József Attila szerelmi költészete úgyszintén a földelemű Bika karakterjegyeit mutatja; ennek talán legekleatásabb példája az *Óda* (1933), melyben szerelme tárgyát a költő *testi* mivoltában idézi meg. Nemkülönben érdekes, hogy 21 éves korában írott versében (*Erősödik*) animájának, személyisége női felének megjelenítését ugyanaz a növényi közeg keretezi, amely - mint láttuk - költői elhivatottságának szimbolikus helyszíne is: a

¹⁹ József Attila *Lélek*-felfogására nézve igen tanulságos az első szonett utolsó sora: „*Kerengő bolygó friss humusza, Jelkem*” – amely kétféleképpen olvasható: 1/ a föld a lélek teremtő erejének anyagba áldozása folytán válik termékennyé; 2/ az inverz mondatszerkesztés logikája szerint az „időrend” fordított: az (ember) lélek a föld termékeny humuszából születik. A sor azonban végeredményben úgy értelmezhető, hogy a *Lélek* és a *humusz* itt voltaképpen *alakmás*, egyazon teremtő erő kettős megnyilvánulása.

²⁰ A vers elemzését lásd PÁLFI ÁGNES *Hová vezetnek a „vadnyomok”? (Bartók Cantata profanájának motívumai József Attila költészetében)*. In: **Tanulmányok József Attiláról** (Újraolvasó – szerk.: Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár-Szabó Zoltán, Menyhért Anna). Anonymus. Bp. 2001. 186-208.

költő mint gyerek-ember az *almafa* ágai között, a Bika közegében várakozik párjára, aki eszmélésének pillanatában indult el felé a szarvas-ős hátán - minden bizonnyal a szemközti Skorpióból²¹: „...*sokagancsú szarvasa hátán egyszer csak megérkezik a meztelen leányzó. / Akkor indult el, amidőn anyámra szememet fölnyitottam, / huszonegy éve már, / hogy elhagyta értem az erdőt.*”²². Ez az anyai szemből kiolvasott ígéret azonban nem teljesülhet; a várva-várt leányzó a világfa precessziós elmozdulása folytán ugyanis nem a Bikába, hanem a Rákba, az önfeláldozó anyaság közegébe érkezik meg - s a nász földi megvalósulásának helyszínéül az életrajz tanúsága szerint a szemközti Bak adódik, illetve adódhatna: „*Karácsonykor esküszünk*” - kiáltja a költő Balatonszárszón, utolsó találkozásukkor a vonatra szálló Flóra után...²³

Az 1937 nyarán született *Sas* a Flórával való „égi nász” költői látomása; az egyes ember és az egész emberi nem egymástól elválaszthatatlan sorának, kozmikus küldetésének drámai foglalata a „szerelemvallás” jegyében. Miniatur voltában is méltó párja Vörösmarty filozofikus mesedramájának, a *Csongor és Tündének*, melyben a szerelmi történet kiindulópontja és végpontja, az *aranyalmafa* asztrálmítikus olvasatban ugyancsak a Bika-Skorpió tengely meghatározó szerepére utal. József Attila versében a meghaló majd feltámadó Nap-madár²⁴ lírai mikroszüzséje meglátásom szerint a nagy Nap-év Skorpió világhónapjában esedékes kozmikus cselekmény víziója (amikor is - Baktay Ervin szavaival - a nap „az ég világos felébe szárnyal, mint a sas”, hogy újra elfoglalhassa „égi házát” az Oroszlánban): „*Micsoda óriás sas / száll le a zengő mennybolt / szikláira. E szárnyas / a semmiből jött, nem volt. // A mindenséget falja / csilló azúri csőre. / Vaskarma tépi, marja / a meleg húst belőle. // S a fogoly világ hullat könnyes üvegsemmekkel / vércseppes pihetollat. / Ez a pi-*

²¹ Az asztrálmítikus hagyományban a Szarvas a Skorpió második holdháza. Csodaszarvas-mondánkban a szarvasűzés (=nőrablás) célpontja eredetileg vélhetően ugyanaz a Skorpió-minőség, mely azonban a precesszió folytán a Nyilas közegében bukkan fel. Erre utal, hogy a szemközti Ikrek képviselőjében „két egytestvér” ered a szarvasűzők nyomába. Lásd ehhez PAP GÁBOR id. mű 53, 73.

²² A vers elemzését lásd a 20. jegyzetben megjelölt tanulmányban.

²³ Vö. ILLYÉS GYULÁNÉ *József Attila utolsó hónapjairól*. Szépirodalmi. Bp. 1987. 124.

²⁴ Lásd ehhez JANKOVICS MARCELL *A nap könyve*. Csokonai. Debrecen, 1996. 118-120.

rosló reggel. // E madár könnyű röpte / a létet elragadta. / Nincs magasság fölötte / és nincs mélység alatta. // Az egyik szárnya lelkem, / a másik szárnya Flóra. / Én őt váltom és engem / ő vált így új valóra. ”

E képsorban a mitikus *sas* a legfelső égi szférák magányos ragadozó madaraként jelenik meg, aki önmagát - a „*semmiből*” materializálódott „*mindenséget*” - ejti foglyul. Egyszerre *teremtő* minőség és *teremtett* lény - a teremtés alanya és tárgya egy személyben. Nagy-évköri illetékességére utal, hogy párharcát nem „alantas” földi párjával, a kígyóval²⁵ vívja, hanem önmagával - a madár-alakban megtestesülő világmindenséggel. A vers költői képsorában e testet öltés fokozatait - a testesülés→ testetlenedés→ újra testesülés drámai folyamatát - követhetjük nyomon. A „*csilló azúri csőr*” még levegőszerű, s a szinte még anyagtalan „*mindenség*” *szellem-testét* kebelezi be. A „*meleg hús*” tépő „*vaskarom*” már a *földi festet öltés* létfokozatát, a szerves és szervetlen anyag kettősségét, az élet és a halál harcát jeleníti meg - az állatias ösztönök szintjén önmagát kizsigerező természetet, az önsebző Skorpió mentalitást. A következő kép az *eszmélés*, az ösztönvezérelte testi működés fogságából való szabadulás fázisa: a *sas* a „*fogoly világban*” itt ismer önmagára, mint halott madárra (erre a ráismerésre utal testrészeinek megnevezése: *üvegszem, vércsepp, pihetoll*); ragadozó mentalitása megnyíló látása révén *önfeláldozó szellemiséggé* alakul át. A „*vércseppes pihetoll*” - „*pirosuló hajnal*” metafora itt nem hasonlóságon alapuló névátvitel, hanem ennek a *metamorfózisnak* a jelölője; annak a megvilágosodásnak - mint *egyidejű* külső és belső történésnek - a kifejeződése, hogy a test önkéntes áldozata révén új világ születik: a Nap-madár fönixként támad föl halottaiból. (A nap sugarát jelképező *madártoll* a táltosok fejékeként minden bizonynyal ugyanennek a rituálisan megidézett kozmikus cselekménynek, spirituális /ön/átalakító képességnek az attribútuma, amely a fény *kettős* anyagi részecske és hullám - / természetét hozza játékba, dialogikus kapcsolatba). A vers záró képe az *új valóra váltás* előjátéka, a Nap-madár „*lelkes állattá*” való átváltozásának stációja. A *kétnemű* emberi minőség ekkor - a *lélek* szintjén - lép a

cselekménybe, hogy önnön kozmikus alteregójának, sas *szellemiségének* irányt és célt szabjon a létesülésben. Míg a vers nyitóképe az Oroszlán közegét, az aranykor mennyei helyszínét idézte, a záró képben a sas két szárnyaként²⁶ megjelenített emberpár *ikerszerű* kettőse (melyben a *lélek* és a *flóra*, a növényi vegetáció kapcsolódik a madártestben szervesen össze), valamint a *Flóra - valóra* kéttagú ríméből echóként kihallatszó *lóra* lexéma az Ikrek-Nyilas tengelyre, illetve a Tejútra, a lelkek földre születésének kozmikus útvonalára utal.

Korszakunkban azonban e testet öltés aktuális helyszíne már nem Jézus születésének napja a téli napfordulót követően; az Apokalipszis záróakkordja, Krisztus második eljövetele a Vízöntő Mérlegében, az Utolsó Ítélet közegébe fordul Ikrek-Nyilas tengelyen várható. József Attila mitopoézise, az evangéliumi négyesség fix keresztjét hordozó „*Attilaság*”, a Nyilas küldetése e kozmikus konstelláció felől válik számunkra beláthatóvá²⁷. „*Bátyám, én Krisztusig emelkedem*” - írta a tizennyolc éves költő *A kozmosz éneke* Juhász Gyulának szóló ajánlásában. S 1937 adventjén, a költő haláláról megemlékező kötetnyi nekrológ ékesen bizonyítja, hogy József Attila kiválasz-

²⁶ A *sasszárny* mint a férfi és nő princípium *közös* attribútuma feltehetően József Attila egyéni leleménye, melyben a „sas szárnyát magára öltő” Faust gnósztikus mitológmáját alakítja át a beteljesült égi szerelem metaforájává. Lásd ehhez még *Jelenések könyvét*, ahol a *sasszárny* a „napba öltözött asszony” attribútuma: „...adaték az asszonynak két nagy sasszárny, hogy a kígyó elől elrepüljön...”

Vö. JÁNOS Mennyei *jelenésekről való könyve*. 12. 13.

²⁷ Lásd ehhez Pázmány Péter prédikációját Szent János krisztusi küldetéséről, aki Skorpió szellemiségével (lásd „*saskeselyű*”) Vízöntő korszakunkban a második eljövétel Nap-madaraként hirdeti az Ige megtestesülését: „A saskeselyű minden madárnál feljebb repül, mindennél fényesebben lát. Mikor ezért emberi látásnak célján felül mégyen, ott lebeg a tiszta égen. Szemeit a nap sugarára fordítja, és amiben egyebek szeme megvakulna abban gyönyörködik. Ha földre tekint és prédát talál, mint a mennykő alárohan. Ilyen saskeselyű Szent János. Mert evangéliumának kezdetén isteni fényességig emelkedik, ott szemléli az ígét, mely kezdetben az atyánál vala. És mint mennydörgés vagy mennykő az embert álmélködő rettegésbe ejti, mikor az Isten Fiának öröktől fogva való fényességét kimutatja. De megtekintvén a Szűz méhében fogantatott ígét, nézd mily sebesen a földre száll, az Igének megtestesülését magyarázván. Ez ama csodálatos saskeselyű, kiről Ezekiel próféta írja, hogy igen nagy volt, szentségre és bölcseségre nézve... Ez a nagy sas a mennyei hegyek magasságában nevelkedett, cédrusok völgyét földre hozta. Mert a többi evangélista a Krisztus emberségének héját magyarázta, Szent János hirdette és ismerte Krisztus istenségét, mely mint a fának völgye nem látszik első tekintetben.”

Vö. BÁLINT SÁNDOR *Ünnepi kalendárium*. 1. 89.

²⁵ Lásd ehhez a *Jelképtár SAS* és *KÍGYÓ* címszavát

TANULMÁNYOK

tottságát akkor, mintegy varázsütésre, egy ország ismerte föl. És folyamatos a kultusz, a várakozás azóta is, hogy „színről-színre” láthassuk őt. Mint

vendég a saját lakodalmán, eljön és leül közénk, ha hívjuk - akárcsak a Kánai menyegző Krisztusa: Vőlegényünk - inkognitóban.

MELLÉKLETEK

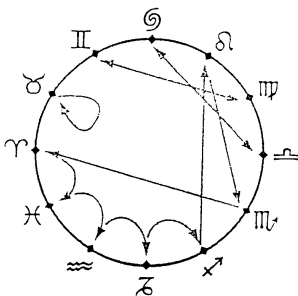
1. ábra

Dekánátusok	Ny-i Zodiákus	Bolygók	K-i Zodiákus	Hold-házak
Kos Oroszlán Nyilas	KOS	Mars otthon Nap erőben	KUTYA	Kutya Farkas Griffmadár
Bika Szűz Bak	BIKA	Vénusz o. Hold e.	DISZNÓ	Disznó Galamb
Ikrek Mérleg Vízöntő	IKREK	Merkúr o. Sárkányfej e.	PATKÁNY (EGÉR)	Patkány (Egér) Bagoly
Rák Skorpió Halak	RÁK	Hold o. Jupiter e.	BIVALY (ÖKÖR)	Bivaly (Ökör) Gólya Párduc
Oroszlán Nyilas Kos	OROSZLÁN	Nap o. - e.	TIGRIS (OROSZLÁN)	Tigris (Oroszlán) Róka
Szűz Bak Bika	SZŰZ	Merkúr o. Merkúr e.	MACSKA (NYÚL)	Macska (Nyúl) Medve
Mérleg Vízöntő Ikrek	MÉRLEG	Vénusz o. Szaturnusz e.	SÁRKÁNY	Sárkány Szarvaskígyó Gilisza (Kolbász)
Skorpió Halak Rák	SKORPIÓ	Mars o. - e-	KÍGYÓ	Kígyó Szarvas
Nyilas Kos Oroszlán	NYILAS	Jupiter o. Sárkányfarok e.	LÓ	Ló Dámvad (Őz)
Bak Bika Szűz	BAK	Szaturnusz o. Mars e.	KECSKE (JUH)	Kecske (Juh) Sakál (Szakáll) Csecsemő
Vízöntő Ikrek Mérleg	VÍZÖNTŐ	Szaturnusz o. - e.	MAJOM (IFJÚ)	Majom (Ifjú) Holló
Halak Rák Skorpió	HALAK	Jupiter o. Vénusz e.	KAKAS (MADÁR)	Kakas (Madár) Páva

A nyugati és keleti Zodiákus 12 jegy-érvénytartama a dekanátusokkal, a Hold-házakkal, a bolygóuralmi helyzetek feltüntetésével. (Pap Gábor nyomán)

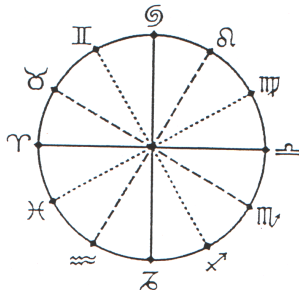
2. ábra

SZELLEMISSÉG	LELKISÉG	TESTISÉG
Υ	κ	♁
♄	♃	♆
♅	♁	♁
♆	♆	♁
♇	♅	♁
♈	♄	♁
♉	♃	♁
♊	♁	♁
♋	♆	♁
♌	♅	♁
♍	♄	♁
♎	♃	♁
♏	♁	♁
♐	♆	♁
♑	♅	♁
♒	♄	♁
♓	♃	♁



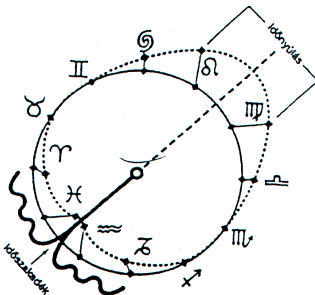
A szellemiség-lelkiség-testiség kapcsolatrendszere (Marius Schneider nyomán): A „normális” és a „misztikus” jegytulajdonságok összefüggései az évkörben.

3. ábra



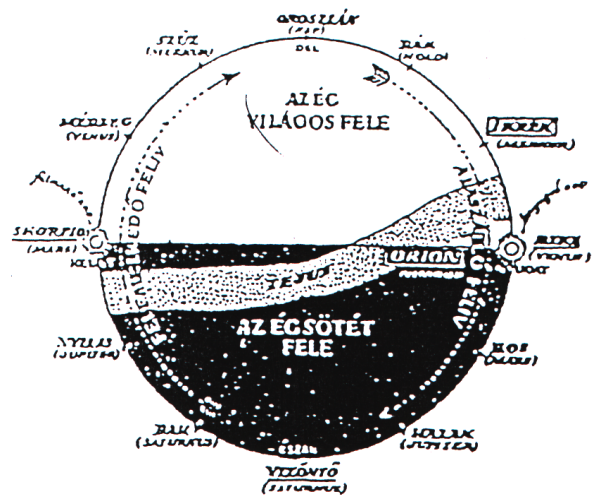
A kardinális (-), a fix (- -) és a változó (...) kereszt az évkörön

4. ábra



A „Világtozás” a Vízöntő „időszakadékaival”, kettős, a Halakra és a Bakra „ráömlő” mozgástendenciájával, és a szemközti Oroszlán évköri egységében az időnyúlással. (Pap Gábor nyomán)

5. ábra

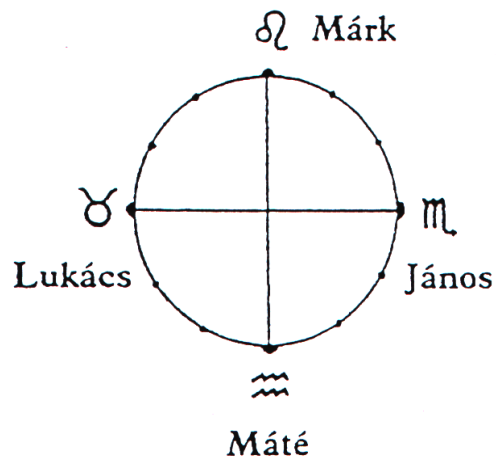


A precessziós Nagy Napciklus vázlatja (Baktay Ervin nyomán)

Nagy Napciklus ~ 26000 év
1 világhónap = 2160 év
1 dekanátus = 720 év

- Oroszlán: i.e. 10800-8640
- Dek: Kos, Nyilas, Oroszlán
- Rák: i.e. 8640-6480
- Dek: Halak, Skorpió, Rák
- Ikrek: i.e. 6480-4320
- Dek: Vízöntő, Mérleg, Ikrek
- Bika: i.e. 4320-2160
- Dek: Bak, Szűz, Bika
- Kos: i.e. 2160-Kr. sz.
- Dek: Nyilas, Oroszlán, Kos
- Halak: Kr.sz.-2160
- Dek: Skorpió, Rák, Halak

6. ábra



Az evangélisták és a fix kereszt kapcsolata

7. ábra



Dürer fametszetén (*Az isten átadja a könyvet Jánosnak, hogy nyelje le*) a Vízöntő képviselője a testetlen angyal - egyik lábazatával a víz (Halak), a másikkal a föld (Bak) közegében.

János, a *Jelenések* szerzője a Bak térfelén testi valójában (*térdtől fölfelé*) van jelen, a Szűz attribútumával, a könyvvel, amely itt a drámai szituáció kettős jeltárgya: a Teremtés Könyve, mint szellemi táplálék, testté váló Logosz, és az „idők végezetének” krónikája, mint születő félben lévő, ember alkotta mű.

Sípos Erzsébet

AZ ARANYMETSZÉS

Az Örökkévaló törvényeket ültetett az Univerzumba, melyek olykor számokban fejezik ki jelenvalóságukat. Eddig két rendszert ismerünk: az „arany metszés”-t és a mezopotámiai istenvilághoz kötődő rendszert, melynek szent számai: 3, 7, 12, 50. A sors, a törvény ME, MA, parsu (L 295; 532) így vagy úgy, de mindig érvényesül, és még az istenek sem tudják kivonni magukat hatásuk alól. A törvények mint Ige fejtik ki teremtő erejüket a maguk természete szerint, megalkotva ezzel az egyre bonyolultabb- és tökéletességre törekvő anyagi és szellemi világot.

A bennünk és körülöttünk lévő Kozmosz összefüggő egység; törvényei, hangjai, harmóniái, formáló erői egyszerre vannak jelen az egészben. Lehetséges az áthallás, sokan képesek voltak már felfogni a finom hangokat, rezgéseket. Egyik ilyen áthallható jelenség a madarak hangja.

Szőke Péter a világot járva madárhangokat vett fel, lelassítva meglepő dallamfordulatokat kottáztatott le belőle. Például egy kínai remeterigó énekét, amely átmenőhang nélküli tiszta pentaton dallam volt, ráadásul csúszások nélküli tökéletes tisztasággal intonálva.

Vagy egy dél-amerikai papagájfaj dallamát, amely még ritmikailag is hasonlított Mozart: Szöktetés... c. operájában Osmin áriájára. (Ó, az lesz a.... Egy másik madár lentről kezdte a „skalál”-ját úgy, hogy mindig egy hanggal magasabbra jutott, mint Beethoven I. szimfóniájában hallhatjuk a IV. tétel kezdeteként.

Az arany metszést (sectio aurea) ismerték már az i.sz. előtti korokban is a beavatottak. I. sz. után 1200 táján élt Firenzében egy szerzetes: Leonardo Fibonacci, aki szeretett a természetben sétálgatni, meditálni. Megfigyelte, hogy bizonyos virágok mindig ugyanannyi szirmot hajtanak, pl. a liliumok és íriszek 3; a boglárkák, kerti szarkalábak, haranglábak, a hibiszkuszok 5; egyes sarkantyúvirágok 8; a vetési aranyvirág 13; egyes őszirózsák 21; a százszorszépek 34, 55 vagy 89 szirmot növesztenek. Sok növényt, sokszor figyelt meg és ellenőrzött, mielőtt felállította volna számsorát, melyet róla neveztek el Fibonacci számsornak,

vagy haladványnak.

A belső arányok: az egész úgy aránylik a nagyobbik részhez, mint a nagyobbik a kisebbik részhez. Ebben az elosztásban a nagyobbik rész mértani közép arányos az egész rész és a kisebbik

között, képlete: $\frac{\sqrt{5}-1}{2}$

A nagyobbik rész értéke: 0,6180340; a kisebbik pedig: 0,382 (kerekítve) ezek irracionális számok, melyek így alakulnak:

8:13=0,615; 13:21= 0,619; 21:34= 0,617; 34:55=0,618 stb.

Az arany metszés csak organikus természetre jellemző.

Úgy lehet kiszámítani egy adott távolság arany metszési pontját, hogy annak távolságát megszorozzuk 0,618-cal. Zeneműveknél az esetleges ütemváltásokat ($\frac{2}{4}; \frac{3}{4}; \frac{4}{4}; \frac{5}{8}$ stb.) figyelembe kell

venni.

Az arany metszés (AM) további előfordulásai a természetben és máshol.

A fenyőtobozokat ha felülről nézzük spirálkarokat látunk jobbra és balra csavarodni, amelyek 2, 3, 5, 8, 13; vagy 3, 5, 8, 13, 21 karral rendelkeznek. Hasonló elrendezést mutat az eszterlánc, székfű, margaréta, ananász, kaktusz. A levelek, ágak, rügyek növekedése is az AM szabályai szerint történik. A napraforgó spiráljai: 21, 34, 55, 89 és 144; és szirmuk száma 34.

Az emberi test, de az arc is AM-t mutat (Dürer arcképe).

Következzen egy pár mértani szerkezeti forma AM-re.

Az ókorban Endoxus az AM-t a következőképpen ábrázolta (lásd melléklet): egy négyzetet körrel határolt, a négyzet alapját meghosszabbítva a körívig az AM nagyobbik részét kapta. Ez az ún. Endoxus-háromszög, két befogója AM-viszonyt alkot.

A Kepler-féle háromszöget úgy alakítjuk ki, hogy egy egyenes fölé körívet rajzolunk, az AM ponttól függőleges vonalat húzunk a körívig. Az AM itt az átfogó és a kisebb befogó arányára vonatkozik. A

Kepler-háromszög mindhárom oldalára szerkesztett három négyzet az AM számarányait mutatja, a nagy négyzet területe 1; a következő 0,618 és a legkisebb területe 0,382. A Kepler-háromszög AM-t mutató két szára $51^{\circ}50'$ -es szöget zár be, ezt nevezi az építőművészt „aranyzög”-nek. A gótika 45° -os szöggel, a görög, ill. reneszánsz építészet pedig inkább az „aranyzög”-gel dolgozik. A gótika 45° -os szöge körben van. „A kör égi, a négyzet földi jelkép. A görög művészet pedig egyensúlyba helyezi a kettőt azáltal, hogy azonos kerületű körhöz azonos kerületű négyzet tartozik, és ennél a háromszög csúcsa $51^{\circ}50'$ -es szöget zár.” (Lendvai E.) Az ábrába fordítva is belerajzoljuk a háromszöget, majd a vízszintes közepéből kis kört rajzolunk, sugara a nagy kört érinti. A kis kör alsó pontja AM-e a középén meghúzható függőleges vonalnak. Itt húzzuk meg a kereszt vízszintes szarát.

Bartók gyűjtötte a tobozokat, a napraforgó pedig „legkedvesebb virága” volt. Bartók és Kodály már tudatosan szerkesztettek az AM formavilága szerint.

Bartók úgy vélekedett, hogy a népzene mindenhol „néhány ősforrás”-ra vezethető vissza. Ilyen ősforrás a magyar népzeneben a pentatóni, annak lá-szó-mi fordulata, és kvintváltó megfelelője: a rédó-lá; a régi stílusú nd.-ok vázát jelenti. Ez a két ősfordulat önmagában zárt rendszert alkot, melyet számokkal így fejezhetünk ki:

lá-szó=2; szó-mi=3; tehát $2+3=5$ (kis szekundokkal számolunk: a lá-szó nagy szekund két kis szekundot; a szó-mi kis terc egy nagy + egy kis szekundot tartalmaz).

A zenében tehát a pentatónia „ősmozdulatait” (Lendvai) az AM számaival jeleníthetjük meg.

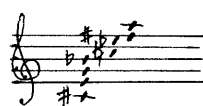
Németh László Bartókról: „az emberi lélek elfeledett, civilizációtól érintetlen mélységeinek törvényeit kutatta.”

Bartók és Kodály szintézist teremtenek: egyesítik a keletet a nyugattal, a népdalt (vagy Bartóknál a népdal-szerű dallamot) a klasszikus formai szerkesztéssel, a klasszikus elveken alapuló funkciósvonzásokat a tengelyrendszer harmónia-világával. Amikor pl. Kodály magyar nd-t dolgoz fel műveiben, és miután ez túlnyomóan imitációs szerkesztést igényel, a gyermek közben játszva beleéneklí magát a nyugat-európai magas zenekultúra összes szerkesztési (itt polifón) technikájába is. Hangsor-

világunk kibővül a természetes felhangrendszeren alapuló ún. akusztikus skálával. Pl. C-hangra felépítve: C D E Fisz („akusztikus” emelt IV. fok), G A Bé („akusztikus” félhanggal mélyebb VII. fok).

Ez az „akusztikus” hangsor magában foglal egy líd és egy mixolíd hagsor-karaktert is (Fisz; Bé).

Bartók, Kodály harmónia-világának alaptípusa a kvintkör (lásd melléklet) tengelyrendszerén alapul. A tonikai fő-, + mellékág (C, Fisz + A, Esz) sorba rakva egy szűkített szeptim akkordot ad (C, Esz, Fisz, A), azaz kis terceből álló négyeshangzatot. Ehhez az I. fokú tonikai (C-re épülő) hangcsoporthoz kapcsolódik a V. fokának (itt a G hang), azaz dominánsának a fő- és mellékága (G, Cisz + E, B; sorban: Cisz, E, G, B), amely szintén egy szűkített szeptim akkord; ha tehát a tonikai és a domináns tengelyhangokat összeadjuk megkapjuk a teljes α (alfa) akkordot:



(mindegy melyik kerül alulra); az Esz-Fisz bővített szekund enharmónikusan megegyezik a kis terc hangközzel.

α -akkord; ismeretes ennek β , γ , δ , és ritkán ξ változata is. Formailag mindent alkalmaznak a fúgától a szonáta formáig, ezeken belül viszont egyik legfontosabb formáló erő az AM, ami egy adott szakasz, vagy a teljes mű legfeszültebb (- a kulmináció, a drámaiság szempontjából -) szakasza, vagy pontja.

A C hangnak alul a Fisz; ill. az A hangnak szemben az Esz poláris ellenpontja (stb.); ez tehát a poláris elven való szerkesztés, mely duális látásmódot jelent, két, ellentétes oldalról láttatja a jelenségeket. Ez ősi (pl. egyiptomi) filozófiai norma, „mintha az ellentét volna az egyetlen keret, amely a dolgok létezésének jogosultságát megadná.” (Lendvai E.) A „Kékszakállú” éjszakája elképzelhetetlen az 5. ajtó fényözöne nélkül.

A Kékszakállú cselekménye VI. sz.-i francia történet, de változatát megtaláljuk a magyar népballadák között is pl. Molnár Anna.

Bartók Béla: A Kékszakállú herceg vára c. operája Balázs Béla azonos című misztériumjátékának szöveggönyvére készült.

Cselekményén végig vonul az asztrálmitológiai 7 (hetes) szám, a hét ajtó feltáródásával. A 7-es számon belül az 5. ajtó kinyílásakor áll be a kulmi-

nációs tetőpont, a kezdeti sötétségből annak ellentéte kápráztat, a mindent betöltő fény, melyet még fokoz a dinamika, a zenekar és szólóének (Judit) négyszeres *ffff* zengése. A sorban kinyíló 7 ajtó színe majdnem pontosan egyezik a zodiákus színskálájával. A két (fő)szereplőt: Kékszakállút és Juditot elemi szinten a Tűzzel és a Földdel vonom párhuzamba. A Tűz: merészség, rendkívüli önbizalom, féktelenség, büszkeség, becsvágy, energiakusság, vakmerőség stb. A Föld-tulajdonságok: nyakasság, a nézetek merevsége, konzervatív szellem, ragaszkodás a tradí-

ciókhoz, hajthatatlan szabályok, szigorúság, fanatizmus stb. Az állatövi jegyek szempontjából a ♄ (Kos) és a ♁ (Bak) jegyekkel azonosítom, itt tulajdonképpen a testiség-lelkiség; – szerencsésebb esetében – egymást kiegészítő kapcsolatára gondoltam.

Bolygószínt a ♂ (Mars) és a ♀ (Vénusz), „szembenállására” mely szerint a ♂ akaró, erős, bátor, kalandor, vakmerő, stb.; a ♀ szeretetteljes, harmonikus, vágyódó stb.; de itt inkább negatív tulajdonságai érvényesülnek: önző, féltékeny, gyanakvó.

Az itt következő Bartók: Kékszakállú vázlatos elemzéséhez Lendvai Ernő tanulmányát vettem alapul.

Fisz és C ellenpólus					C – fisz ellenpólus			
Sötétség	1. ajtó	2. ajtó	3. ajtó	4. ajtó	5. ajtó	6. ajtó	7. ajtó	Sötétség
„éj”	Kínzókamra	Fegyveresház	Kincseskamra	Virágoskert	Kékszakállú birodalma	Könnyek	Régi asszonyok	„éj”
fisz lá – pentaton	Fisz dó – pentaton-	Disz - moll	Akusztikus hangsor D-re	esz-dúr	C – dó pentaton <i>fff</i> orgonazúgásos dúr akkordokkal kiszélesített hangzás - kulmináció	a - moll	c - moll	fisz lá - pentaton
fekete	vörös	sárgás-vörös	aranyárga	kékeszöld	fehér fényragyogás	Sötétebb fehér-szürke	Ezüst-kék ibolya	fekete
sötétség					fény			sötétség

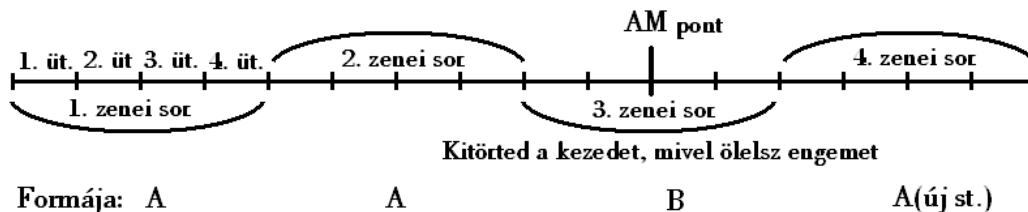
Kodály Zoltán: Hegyi Éjszakák I. (nőikari mű) szöveg nélkül, M és A hangzóval szólal meg.

A rész	B rész	A _v (variáns)
Egymás után belépő hangokból alakuló álló akkordok, szólisztikus alt szólammal. F-líd hangnem	<i>pp</i> -vel indul a két középső szólamban tartott hangokon. Ez a két szólam $8(\frac{4}{4})$ -es ütemen keresztül tegelyhangja lesz a résznek. A 3. ütemben elkezdődik a tengelyhangok két oldalán a szopránban, ill. az altban az egymást imitáló dallamok (a téma) egymásra halmozása. A polifónia egyébként rendkívül alkalmas szerkesztés a drámaiság kifejezésére. A dallam egyre magasabb hangokra lép, a dinamika folyamatos <i>cresc.</i> -val eljut a <i>f</i> -ig. Itt a két középső szólam is belép az imitációba, mígnem 5 szólamra bővülve <i>ff</i> dinamikával tetőz a 40. ütem elején. A tetőponton megszólal az F alaphangnem B-dúr szubdominánsa, rendkívül széles, tágfekvésű hangzással. A B rész végére visszatér a tartott hangokkal, + egy szoprán szólammal a <i>pp</i> dinamika.	Álló akkordok alatt szól a téma variánsa, majd egy szoprán szólóval zárul a mű F-re épülő, nagy szekundokból álló hangzattal, <i>ppp</i> dinamikával.

A magyar népzeneben (pl. az újstílusú népdaloknál) az AM helyén, a 3. zenei sorban mindig történik valami rendkívüli: bővülés, ütemszám változás, ritmus szűkülés, egy új ritmusképlet, alterált hang stb. Itt bontakozik ki a mondanivaló,

itt emelkedik például a dallam a legmagasabb pontjára.

A csitári hegyek alatt (kottás melléklet 4. sz.); a népdal szerkezete;



A Szabad a madárnak kezdetű dalban (kottás tábla 5-ös sz.) ugyanezen a ponton van a tetőpont, itt teljeseedik ki a népdal mondanivalója.

Bach: Korál feldolgozás (kottás melléklet 1-es sz.) kis részlete az A szeml. táblán is megvan. Az eredeti ének Neumark György (1621-81; német) dallama; a református énekeskönyben a 274-es sz.: Ki dolgát mind az Úrra hagyja. Bach átirta az egyébként szinte énekelhetetlenül merev $\frac{6}{4}$ -es

dallamot $\frac{4}{4}$ -be egy $\int \mid$ felütéssel, és mint látjuk igazi barokk pompába öltöztette. A tetőpont a 6. ütem elejére esik, ahol a belső feszültség szélsőséges szeptim ugrásokat eredményez. (A felütés az elején [\int] soha nem számít ütemszámnak.)

A 2-es sz. Beethoven dal első periódusában szintén a 6. ütem első hangján kulminál a dallam, az előtte lévő ütemben még fokozza a feszültséget a megemelt Cisz a dallamban, a zongorakíséret alsó szólamában a feloldott Bé szintén ezt a célt szolgálja. Az egész dal csúcspontja a mű második felében van, ahol a mű alaphangnemének, az F-dúrnak a szubdomináns B-dúr hangnemébe modulál, és a dallam magasságban is itt éri el a tetőpontot. Mindkét helyen a szubdomináns akkord, ill. hangnem emeli ki a zeneiség és a szöveg lényegét, és itt vannak az AM pontok is.

A 3-as sz. Mozart témában is a 6. ütem elejére és szubdomináns (II. fokú szext, II. 6 hár-

mashangzatra esik a súlypont.

Úgy tapasztaltam, hogy a bécsi klasszikus zenében (és az utánuk következő generációk zenéjében, de főleg a moderneknben) a szubdomináns tetőpontok a legdrámaiabbak. (Kodály: Psalmus H.)

A már említett Beethoven I. szimfónia I. tételének hangneme C-dúr, és ebben a hangnemben (a korabeli közönség teljes döbbenetére) Fisz és Bé hangokat hallunk, vagyis ha foltokban is, de a XX. sz. akusztikus hangsora szólal meg.

Az AM jelen van a képzőművészetben is. A veleméri románkori Szentháromságtemplom északi falán lévő „Háromkirályok imádása” csodálatos freskón is úgy gondolom, hogy felfedezhető. Az biztos, hogy az AM belső törvényszerűsége vezérelte a kép alkotóját azon elv alapján, miszerint az alkotás fő mondanivalója a kép harmadik részére essék. Az AM pontjában nem vagyok biztos, de úgy gondolom, hogy az öt világi személy azonos teret kapott a képen, azaz a három király a kép bal oldalán, Szent László és Szent Miklós a másik oldalon, valamint a három mellékszereplő: a két szolga és Szent József együtt ugyanannyit. A másik oldalon a három „megmentett lány” és az alattuk lévő ablakban atyjuk nem foglalnak el külön helyet. A kép középpontjában Gáspárt, a kis Jézust és a Szűz Anyát látjuk.

Számításaim szerint az AM a Kis Jézus alakjára esik.

A kép szereplői:

	a két szolga	Szent József	a kis Jézus	Szűz Mária	a három lány atyjuk
Melhior	Balthazár		Casparus	Szt. László	Szt. Miklós
Menyhért	Boldizsár		Gáspár		

Dr. Pap Gábor

Menyhértet Szt. Imrével;

Boldizsárt Szt. Lászlóval hozza párhuzamba, és ezt nagyon találónak érzem. Boldizsár viszont – a közfelfogással ellentétben – nem „szerecsen”, nincsenek negroid vonásai. Ő kus, és Szent László ezt a kusi örökséget viselte magán az ugyancsak sötétes bőrszínével. Pap Gábor megállapítja, hogy a szakáll, a hajviselet és az öltözet szinte azonos a két alakon.

Gáspárt Szent Istvánval. Mindketten felajánlottak valamit Jézusnak, ill. Szűz Máriának: Gáspár a koronáját, Szent István az országát, és valószínű ehhez mindketten térdre borultak. Pap Gábor feltételezi, hogy eredetileg a korona lehetett Gáspár kezében, csak a restaurálások következtében eltűnt a képről. Magam is pontosan így gondolom már csak azért is, mert a másik két király koronát visel a fején, Gáspár pedig nem. Ő már levette, hogy átnyújtsa a Kis Jézusnak. Gáspárt is idős embernek látjuk, Szent István is az volt, amikor az országot a Szűz Anya oltalmára bízta.

Szent László, a lovagkirály Mária háta mögött áll teljes testmagasságában. Minden akkor élő embernél egy fejjel magasabb volt. Rendkívüli testméretét, mágikus erejét késői átöröklés révén még az istenektől hozta. Nem véletlen, hogy olyan sok, ”csoda” kapcsolódik alakjához. Külső vonásaiban is hasonlíthatott a felnőtt Jézusra (mint ahogy Badiny Jós Ferenc kimutatta). Nagy tisztelet övezte, a nép szerette és nagy királynak tartotta.

Melhior, Balthazár és Casparus alakjában a magyar nép alaptípusait látom megtestesülni: az eflatita (Melhior) fehér hún; a kús és a magyar típust.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Lendvai Ernő: Bartók dramaturgiája
Zeneműkiadó Váll. Budapest, 1964.

Drunvalo Melchizedek: Az élet virágának ősi titka
Mandala – Védá Könyvkiadó. Budapest, 2000.

(Szemináriumi dolgozat Dr. Pap Gáborhoz)

MELLÉKLETEK

1

c.)

J.S. Bach *Korálfeldolg.*

2

Beethoven: Ich liebe dich

Andante (♩ = cca 56)

É. Z.

30

3

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

1. AM. Mozart

2. Hd.

4

Moderato

Nyitra m. Kodály Z.

A csillár ti hegyek alatt régen le-e - sett a hó, Azt hallottam kisan-gyalom,
 vellel esett el a ló. Kitör- ted a keze- det, mivel ölelsz engemet?
 Jgy hál kedves kisan-gyalom nem lehetek a ti - ed.

Szek, Szolnok - Doboka m. Lajtha L.

5 *Poco rubato*

Szabad a madárnak ágrul ágra szállni, Szabad a madárnak
 ágrul ágra szállni. Csak nekem nem szabad a rózsámhoz járni
 Csak nekem nem szabad a rózsámhoz járni.

Istenem, Istenem, én édes Istenem
 Hogy kell e világot búval eltöltenem,
 Egy aszfendó, kettő, búval is eltelik,
 Hej, de az engém sok, soha el nem telik.

Melhior

Balthazár

a két szolga Szt. József

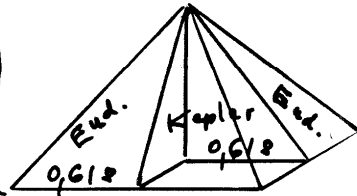
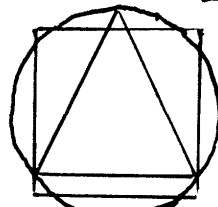
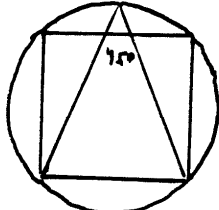
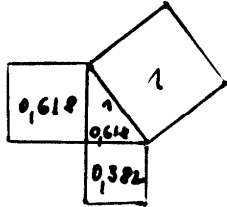
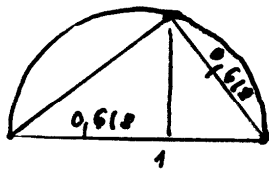
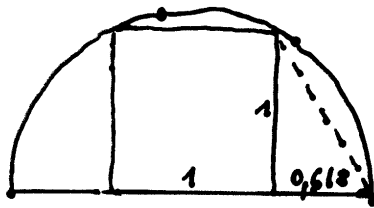
Casparus



Szent László Szent Miklós

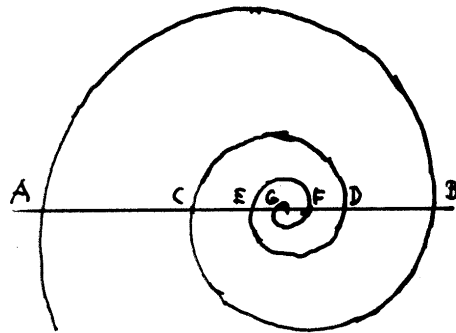
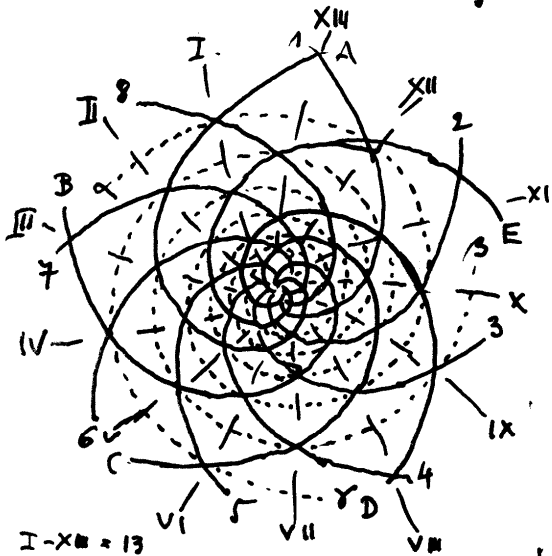


Jelenetek a veleméri templom freskóiból (Internet)



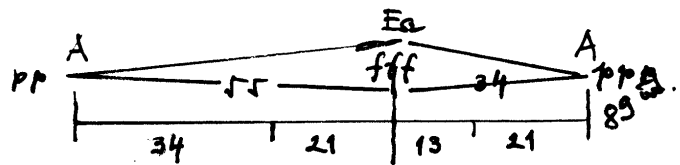
gótikus oszlop

görög, ill. rene-
nanszák oszlop



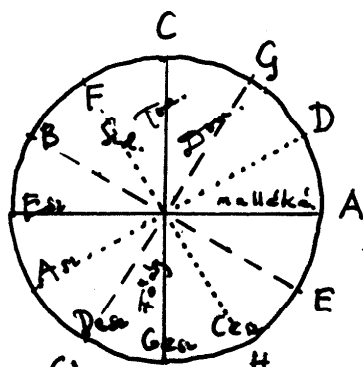
Nautilus

I-XII = 13
1-8 = 8
A-E = 5
oszlop = 3 spirál

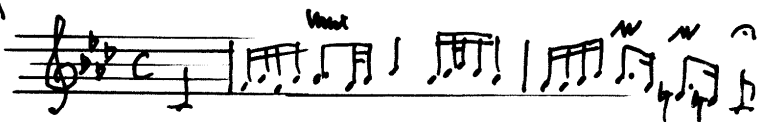


Bartók: Zene: I. tetel; tetőpont a fff-vel.
(Londoni F.)

AM



A kvintkör



Bach:
oratórium